

הלכות סדר ליל הפסח

קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא מצה,
מרור, כורך, שלחן עורך, צפון, ברך, הלל, נרצה.

קדש:

א. יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום, כדי שכשיבא לביתו יקדש מיד אחר צאת הכוכבים א, ואחד אנשים ואחד נשים חייבים^ב בארבע כוסות^ג, ומצוה לתת יין לפני התינוקות

עיונים והארות

הטעם שצריך לשתות ארבע כוסות בליל פסח:

א. כנגד ארבע לשונות של גאולה והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, והם כנגד ארבעה עולמות אצילות בריאה יצירה עשיה, וגי' של אלו ארבע לשונות שני אלפים ושישים ושלוש גי' זה עני בישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות.

א. בתחילה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים הוא כנגד עולם העשיה כי היו משוקעים עמוק בתוך הקליפות בגופם בחומר ובלבנים וגם נפשות משוקעות בתוך הקליפות, ולכן אמר והוצאתי אתכם אני אכנס עמוק בתוך הקלי' ואוציא אתכם.

ב. והצלתי אתכם מעבודתם, כנגד עולם היצירה כי גם לאחר שיצאו מן הקליפות כי ביצירה עדיין היו הולכים אחר עבודתם של מצרים והיא ע"ז של מצרים ועם ישראל היה הולך אחריהם הכל רע כנודע ומזה הקב"ה הציל אותנו ולכן כתוב "הצלתי אתכם מעבודתם" שהיא ע"ז.

ג. וגאלתי אתכם הוא כנגד עולם הבריאה ששם יש רק מעט רע לכן סמך לשון גאולה לגאול אותם מהרע שנשאר בהם.

בישיבתנו ק"ק נהר שלום מקובלים תכב"ץ כבוד מורינו ורבנו המקובל האלקי כמוהר"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל. אמנם עיין למו"ר בחזו"ע (שם הלכה ו) שהאריך שאין לומר ברכת מעין שבע, וכל אחד יעשה כמנהגו בזה.

א. שו"ע (סי' תעב סעי' א), והטעם מפני שאכילת מצה הוקשה לקרבן פסח שנאמר "על מצות ומרורים יאכלוהו", ופסח אינו נאכל אלא בלילה, והקידוש צריך להיות בשעה הראויה לאכילת מצה. ועוד דכוס של קידוש הוא אחד מארבעה כוסות וכולם אחר ההגדה ומצה ומרור נגררים, שצריכים להיות בלילה, כף החיים (שם ס"ק ז) בשם הטור ובי"ב בשם הרא"ש, מ"ב (ס"ק ז). בא"ח (פ' צו אות כח).

ב. שו"ע (שם סעי' יד), ועיין פסחים (קח). אמר ריב"ל, נשים חייבות בארבע כוסות שאף הם היו באותו הנס. כף החיים (שם ס"ק ח"ג).

ג. איתא במשנה (פסחים צט:), אפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי. וכן כתב בשלחן ערוך (או"ח סי' תעב, סעי' יג), אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילה או ישכיר עצמו בשביל יין לארבע כוסות (בעל הטורים).

שהגיעו לחינוך לחנכם במצות ארבע כוסות, וכן מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, בליל פסח קודם עשיית הסדר, כדי שלא יישנו, ויראו שינוי וישאלו.^ז

עיונים והארות

הוא אומר (תהלים קלד, ב), "שאו ידיכם קדש". כוס שני שאומר עליו ההגדה, והוא סיפור הניסים, כנגד אות ה"א שמשם נמשכים הניסים והמכות. כוס שלישית של ברכת המזון, כנגד אות ו"ו שנקרא שמים, ממה שכתוב (מלכים א ה, לב), "ואתה תשמע השמים". ומשם בא המזון ממה שכתוב (שמות טז, ד) "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". כוס רביעית שאומר עליו "שפוך חמתך", כנגד ה"א אחרונה שהיא מדת הדין, וזה מבואר.

והגר"א בהגדה של פסח שלו (עמ' מז, פירוש הא לחמא עניא) כתב שהן נגד ארבעה עולמות שהם: עולם הזה וימות המשיח ותחיית המתים ועולם הבא, דהיינו: א. כוס ראשונה של קידוש, נגד עולם הזה שצריך לקדש עצמו בעולם הזה. ב. שניה כנגד ימות המשיח שמשפרין יציאת מצרים, כמו שאמר הכתוב (מיכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". ג. שלישית נגד תחיית המתים, שהוא מברך על מזונו שאז הוא סעודת לוייתן. ד. רביעית נגד עולם הבא ולכן אומרים עליה הלל הגדול.

ד. שו"ע (שם סעיף ט"ו), ע"י שיראו שינוי ישאלו מה נשתנה ויקיים בזה מצות והגדת לבנך. וכן מבואר בפסחים (דף קט), תניא אמרו עליו על ר' עקיבא שמימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים בשביל תינוקות כדי שלא יישנו, ופירש רש"י שם כדי שיישנו התינוקות ביום ולא בלילה בשעת ההגדה. ומכאן שצריך כל אדם להשגיח על בניו שישנו מעט ביום כדי שיהיה להם כח ויכולת לשבת במנוחה בשעת אמירת ההגדה להודות ולהלל, לבואר ית"ש.

ד. ולקחתי אתכם לי לעם לאחר שיצאנו מכל הרע אנחנו כבר בעולם האצילות ששם אין שום מגע של הקליפות והכל קודש לכן מתחילים בכוס קדש.

ב היות וכל סעודת מצוה שחייב לאכול בה כזית צריכה כוס כגון נשואין מילה וכו' ובליל פסח שחייבים בארבע כזיתות צריכה ארבע כוסות.

ג היות ואמרו חז"ל בלילה הזה שתה פרעה יין. ובלילה הזה שתה סנחריב יין. ובלילה הזה שתה המן יין ובבוקר הצילנו הקב"ה מידם. ובלילה הזה עתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם כוס "שמרים" ורמז ליל שמורים שהוא שמרים כתיב חסר. ליל ג' יין שמשקה אותם יין של שמרים בלילה הזה ולזה שותים ארבע כוסות לזכור מה שעשה הקב"ה עמנו ניסים ונפלאות בלילה הזה ומה עתיד לעשות ע"י היין.

ד נודע מה שכתבו המקובלים כי אדה"ר פגם בעץ הדעת בחמש פעמים אלה"ם ג' ת"ל, ולכן נשתעבדו אבותינו במצרים לתקן חטא זה והיו צריכים לעבוד עבודת פרך ת"ל שנים כנגד חמשה שמות אלה"ם. אמנם עבדו עבודת פרך רק פ"ו שנים כנגד שם אלה"ם אחד, ונשאר עוד ארבע פעמים אלה"ם ג' שמ"ד על עם ישראל ה' יצילנו. ולכן תקנו לשנות ארבע כוסות כי כוס ג' אלה"ם כדי לתקן ד' פעמים אלה"ם להנצל מן השמ"ד הגלות הקשה בה אנחנו נמצאים. ולכן משה שהוא אחד יותר על השמ"ד הוא הגואל ורמז לזה "וזה לך האות" אחד יותר לכן - שלחתיך.

וכתב רבנו בחיי (שמות יב, כג), כוס ראשון של קידוש, כנגד אות יו"ד שהוא קדש, וכן

ב. יסדר שולחנו בכלים נאים כפי כחו^ה, וינהוג שררה בליל פסח דרך חירות ויבין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות, ואפילו עני שאין לו כרים וכסתות יסב על הספסל, או יסמוך על ירך חברו, אבל לא על ירך עצמו, מפני שנראה כדואג ואבל ב"מ^ו.

ג. צריך להביא לפני בעל הבית קערה, שיש בה שלש מצות, ומרור (חסא), וחרוסת, וכרפס, וזרוע, וביצה, וחרזת (חסא)^י, ומובא בספרים הקדושים שטוב שבעל הבית יסדר בעצמו את הקערה^ה, ומה טוב למי שחננו ה' יתברך בעושר שיעשה קערה

עיונים והארות

לתפארת באמצע כי תפארת מכריע בין חסד וגבורה, והחרוסת בצד ימין תחת הזרוע בקו ימין והוא נגד נצח. והכרפס הרומז להוד תניח תחת הביצה מצד שמאל בקו שמאל, וחרזת תניח למטה מן המרור בקו אמצעי לעשות בו אח"כ כורך והוא נגד יסוד והקערה בעצמה הכוללת כולם נגד המלכות, הרי עשר ספירות דחכמה ואל ישנה מזה הסדר ואשרי למי שמכוין כך.

ה. והוא תיקון להפיכת השולחן כידוע ליודעי ח"ן. וזמן סידור הקערה עיין בדב"ש (מנהגי בית אל אות י) שכתב וז"ל בערב פסח מסדרין הקערה קודם מנחה כל אחד בביתו, ובאים לביהכ"נ ולומד כל אחד לבדו האגרת מר' שמשון מאוסטרופולי ז"ל בהבנה. וכן כתב מו"ר החיד"א בספר מורה באצבע. אמנם מו"ר הרי"ח הטוב בספרו עוד יוסף חי (פרשת צו אות י) כתב יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי שיקדש מיד כשתחשך וכו'. מיהו סידור הקערה מנהגינו לסדר אותה אחר קידוש, ויש נוהגים לסדר אותה קודם קידוש ולהניחה על השולחן בשעת הקידוש, ויכסו אותה במפה שעל השולחן, ובדבר זה כל אחד יעשה כפי מנהגו ומנהג אבותיו עכ"ל. וכן כתב הפרי מגדים (סי' תפז) שסידור הקערה לאחר שבא מבית הכנסת, וכ"כ משבצות זהב (סי' א), וכן מוכח מסידור התניא. אמנם הש"ה הקדוש,

ה. כל ימות השנה טוב להמנע מכלים נאים למען מיעוט שררה וכבוד זכר לחורבן, לבד מליל הסדר שהתורה הזהירה להראות דרך חירות, וכמו שאמרו בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. כף החיים (סי' תעב ס"ק י). וכתב שם שאם השיגה ידו יקח כוס של כסף מפני שהוא רומז אל החסד כי כוס ג' אלהים שהוא בחי' דין וע"כ אם הוא של חסד יהיה ממותק. ועיין חיים לראש למהר"ח פאלאגי (דף כה ע"א).

ו. כתב כף החיים (שם ס"ק יב), ומצוה לנהוג שררה בליל פסח ובזה מכפר מה שנהג שררה וגאווה בכל השנה, ועיין עוד בחיים לראש דף כה ע"ב שיכוין המקום שיהיה אחוריו לצפון ופניו לדרום כנגד הנרות ובכן יתגבר כח הקדושה והס"א אשתארת יבשה.

ז. שו"ע (סי' תעג סעי' ד), בא"ח (שם אות ל). ועיין פע"ח (שער כא פ"ו) ז"ל סדר סידור הקערה ליל פסח תקח השלש מצות מצה שמורה, ותניח הכהן למעלה והלוי למטה ממנו והישראל למטה ממנו והם שלש בחינות חב"ד דאבא עלאה, אח"כ תקח מרור וכרפס וזרוע וביצה ותניח על השלש מצות (פירוש סמוך כמו ועליו מטה מנשה) הזרוע הרומז לחסד מצד ימין שלך, והביצה הרומזת לגבורה בצד שמאל שלך, ומרור הרומז

גדולה מכסף טהור ויקיים מצות "זה אלי ואנוהו"^ט.

ד. צריך להתחיל את עריכת ליל הסדר דוקא אחר צאת הכוכבים, ובין האנשים ובין הנשים חייבים בהיסבה, וההיסבה צריכה להיות על צד שמאל, וראוי לעמוד על המשמר לזכור ולהזכיר את אחרים להיסב, וצריכים היסבה בשתיית ארבע כוסות, ובאכילת ארבע כזיתות של מצוה, ושאר כל סעודתו אם רצה להיסב הרי זה משובה י"א.

ה. מי ששתה היין, או אכל המצות כשהוא מיסב על צד ימין, כאילו לא היסב כלל, וצריך לחזור ולשתות או לאכול בהסיבה, שהדין הוא שבארבע כוסות חוזר ושותה בהיסבה, וכן בארבע כזיתות חוזר ואוכל בהיסבה, והנשים שלא הסבו בדיעבד יצאו י"ב, וגם האבל ב"מ צריך הסבה, וגם האיטר יד שכל מעשיו ביד שמאל צריך להסב לצד שמאל י"ג.

ו. אדם ששכח להסב בכוס ראשון, כשחוזר לשתות שוב אינו מברך ברכת הגפן, כיון

עיונים והארות

יסב ג"כ בשמאל ואם היסב בצד ימין כאילו לא היסב כלל.

ובענין הנשים הנה מר"ן שם פסק שאשה אינה צריכה היסבה אלא אם כן היא חשובה. והרמ"א כתב וכל הנשים שלנו נקראות חשובות. אך לא נהגו להיסב, אמנם בספר פסח מעובין (סי' קע) כתב שהמנהג בין הספרדים להיסב וכן פסק הגאון ר' יוסף חיים בספרו בן איש חי (שם אות כח). ועיין עוד בשו"ת חזו"ע (סי' יד).

יא. שו"ע (שם סעי' ז) כף החיים (שם ס"ק מה) חזו"ע (שם), אמנם בברכת המזון יברך מיושב בלא היסבה.

יב. כף החיים (שם ס"ק מ"ח מ"ט), חזו"ע (שם הלכה ז).

יג. פסח מעובין, ושאר האחרונים.

וכן בסידור ר' יעקב קופל עבודת הקודש אות כ"ו, וכן רבינו החתם סופר כולם כתבו פה אחד שיסדר הקערה קודם שילך לביהכ"נ ס' כפי שכתבנו לעיל מנהג בית אל, וכנראה שיש בזה סוד לסדר ולהקדים הקערה מוקדם, היות וכבר הארת חג הפסח נכנסת עוד מוקדם, וקדוש היום לאדוננו, ובאים מוחין דישסו"ת כבר עם התקדש החג והאור הגדול הזה של הקערה הוא מסודר כנגד העשר ספירות כנודע, ויש בה קדושה גדולה, וכנראה שרוצים להקדים האור שכבר ישכון בשולחן להאיר הבית מאור גדול זה.

ט. עיין חיים לראש (דף כ"ט ע"ב).

י. שו"ע (סי' תעב סעי' ג-ד) והטעם שמא יקדים קנה לושט. שהקנה הוא בצד ימין וכשהוא מטה ראשו כלפי ימין נפתח הכובע שעל הקנה מאליו ויכנס שם המאכל ויבא לידי סכנה וא"כ איטר

שברכת הגפן פוטרת עד כוס שני, ועד בכלל י"ד.

- ז. כל הארבע כוסות צריכין שטיפה והדחה, שירחצם מבית ומחוץ בכל פעם ט"ו. וצריך שאחר ימזוג לו הכוס דרך חירות, וצריך לעשות המזיגה במים בשלש הפסקות בזה אחר זה, לכל הארבע כוסות ט"ו, ומה טוב אם יש לו מים "שלנו" שיעשה בהם המזיגה י", וגם יקבל הכוס בשתי ידיו משתי ידיו של הנותן י"ח.
- ח. שיעור הכוס הוא כ"ז דרה"ם שהם שמונים ושש גרם כחשבון כו"ס, וצריך לשתות לכתחילה כל הכוס, ובדיעבד אם שתה רובו יצא. ואם הכוס גדול יותר, מספיק שישתה רביעית כשהוא רוב הכוס, אפילו לכתחילה, וצריך לשתות הרביעית בבת אחת ולא יפסיק לשתות בסירוגין ט"ו.
- ט. קודם הקידוש יאמר לשם יחוד וכו', ויכוין להוציא את השומעים ידי חובתם, וגם הם יכונו לצאת ידי חובתם ולא יענו "ברוך הוא וברוך שמו" אלא "אמן", ויתחיל הקידוש מעומד, ויברך ברכת בורא פרי הגפן, וברכת אשר בחר בנו מכל עם וכו', וברכת שהחיינו, ויכוין לפטור את המצה והמרור בברכת שהחיינו, ואחר כך ישב וישתה הכוס בהיסבה וכו"ל כ"י.
- י. מנהגנו שלא לברך ברכת הגפן אלא על כוס ראשון ושלישי בלבד כ"א.

עיונים והארות

- י"ד. חזו"ע (שם הלכה יא).
- טו. בא"ח (שם אות כט), כף החיים (סי' תעג ס"ק א), ולפי דברי הזהרה והתיקונים כוס של ברהמ"ז צריך שטיפה והדחה אפילו אם הוא נקי ולכן טוב שיהיה לו כלי מלא מים סמוך לשולחן כדי לשטוף ולהדיח הכוסות בין כוס לכוס. ובאות קמ"ב כתב שלא צריך שטיפה לכוס שני כיון שמרן כתב מוזגין לו מיד.
- טז. כף החיים (סי' תעב ס"ק נט), וכן לפי הסוד צריך למזוג היין מפני שיין בלא מזיגה נקרא יין המשכר וע"י המזיגה נקרא יין המשמח לפי שהיין הוא מבחי' דין וע"י המים שהוא החסד מתמתק ולכן אפילו אם היין אינו חזק בכל זאת
- י"ה. כן מובא בהגדה חיים לראש.
- יח. כן מובא בשערה"כ (דף ע ע"ד). וצריך להגביהו עד החזה ואח"כ ישאר בימין לבד.
- יט. שו"ע (סי' תעב סעי' ט), מ"ב (ס"ק ל), (כל דרה"ם הוא 3.2 גרם וא"כ סך הכל 86.4 גרם) בא"ח (שם אות כט).
- כ. שו"ע (סי' תעג סעי' א), כף החיים (ס"ק ג וס"ק ו).
- כ"א. שו"ע (סי' תעד סעי' א), בטור הביא מחלוקת בזה שלדעת הר"ף צריך לברך על כל כוס

ורחין:

א. נוטל ידיו כדין נטילת ידים לאכילת פת כדי לטבל הכרפס במשקה, ולא יברך על נטילת ידים, ואשרי הנזהר ליטול ידיו בטיבול משקה בכל השנה כולה^כ.

ב. קודם הנטילה יאמר לשם יחוד... הריני מוכן ומזומן לקיים מצוה דרבנן וכו' וטוב שיעשה הנטילה בביתו, ולא בחצר כדי שלא יצטרך לצאת לחצר מתחילת הקידוש עד סוף הסעודה וכן הנטילה שלפני הסעודה יעשה בתוך הבית.

כרפס

א. יקח כרפס פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה, ויטבילנו בחומץ, או במים עם לימון, או במי מלח. ויברך עליו בורא פרי האדמה ויכוין לפטור בברכה זו גם את המרור^כ.

ב. טוב לקחת מהקלח של הכרפס, שאין מצוי בו תולעים הרבה, וקל יותר לבדוקו, ואכילת הכרפס אינה צריכה הסיבה, וטיבול ראשון זה הוא זכר לסיבת קושי השעבוד שהיה בשביל מכירת יוסף ע"ה ושהטבילו כתונת הפסים שלו בדם ומכרוהו וגרמו צער ליעקב אבינו ע"ה^{יד}.

ג. קודם הברכה והטיבול יאמר לשם יחוד המובא במחזורים, ויזהר שלא יאכל כל הכרפס שיש בקערה, אלא ישאר בקערה מהכרפס עד אחר המוציא, שצריך שיהיה סוד הקערה שלם עד לאחר אכילת מצה ומרור^{כה}.

עיונים והארות

(שם אות לא).

כג. שו"ע (שם), כף החיים (ס"ק קט), בא"ח (שם אות לב).

כד. בא"ח (שם). וי"א שכרפס צריך הסבה (מאמר"ר תעג אות ד), ומזו"ר האורל"צ (ח"ג פט"ז שאלה ט) כתב שיאכל מעט בהיסבה ומעט שלא בהיסבה.

כה. בא"ח (שם).

וכוס, וטעמו משום שכל אחד מצוה בפני עצמה, וכן הוא דעת הרמב"ם ועוד. אמנם הרא"ש כתב על דברי הרי"ף דלא נהירא, דאע"ג דכל אחד ואחד מצוה בפני עצמה כיון שאין היסח הדעת אין צריך לברך אלא על כוס ראשון שהוא של קידוש ועל השלישי שהוא של ברה"מ, וכתב ב"י דכן נהגו, כף החיים (שם ס"ק א).

כז. שו"ע (סי' תעג סעי' ו), כף החיים (ס"ק קו), בא"ח

יחזן

- א.** יקח את המצה האמצעית, ויחלקנה לשנים, ויתן חציה הגדול לאחד מן המסובין להצניעו לאפיקומן וחציה השני הקטן יניח בין שתי המצות השלמות יו.
ב. לפי הסוד צריך לחלק את המצה האמצעית בצורת ד' ו'. וציור של ו' יניח לאפיקומן, וצורת ד' יניח בין המצות, ולא יבצע בסכין אלא רק בידו, שכן דרכו של עני יו.
ג. נוהגים להצניע את חצי המצה השמורה לאפיקומן תחת המפה, זכר למה שכתוב משארותם צרורות בשמלותם על שכמם, ויש נוהגים לכרכה במפה ולהניחה על כתפם זכר ליציאת מצרים, ויש נוהגים לומר לזה שנושאה על שכמו מאין באת? והוא עונה ממצרים, ולאן אתה הולך - לירושלים, ועונים לשנה הבאה בירושלים הבנויה, וקודם שיעשה היחזן יאמר לשם יחוד וכו' יב.

מגיד

- א.** אומרים ההגדה בשמחה ובקול רם, והיא ספור יציאת מצרים שהיא מצות עשה מן התורה, וקודם שיתחיל טוב שיקרא לשון הזוהר "פקודא בתר דא לספר בשבחה דיציאת מצרים" ואחר כך יאמר לשם יחוד וכו' יב.
ב. נוהגים להגביה את פרוסת המצה שבין שתי השלימות ואומרים הא לחמא עניא, עד מה נשתנה, ויאמר הא בצרי ומנהגנו לכפול פיסקא זו שלוש פעמים ל.
ג. מוזגין כוס שני ומניחים לפני בעל הבית יא, וקודם לכן יצוה לסלק הקערה לסוף השולחן, כאילו כבר אכלו כדי שיראו התינוקות שינוי וישאלו, ואז מודיעים להם

עיונים והארות

כו. שו"ע (שם), בא"ח (שם אות לג).

כז. פנ"ח (שער כא פ"ג), שעה"כ (דרושי הפסח דף פג ע"ב) וע"ש ותבין כיצד מצה האמצעית רומזת לאות ה' שהיא רומזת לבינה דחכמה והבינה נקראת אות ה' שנחלקת לציור שתי אותיות דל"ת על וא"ו שהם סוד זו"ן, בא"ח (שם), כף החיים (סי' תעג ס"ק קיז).

כח. שו"ע (שם), כף החיים (שם ס"ק קכג).

כט. כף החיים (שם ס"ק קנב). וכתב עוד שם משם ספר בית יעקב עה"ת פ' בא שכל האורות שנתגלו בליל פסח ביציאת מצרים הם מתגלים

בכל שנה ושנה בליל הסדר ולכן מרגיש האדם על עצמו שיש לו הארה ושמחה יותר משאר ליל יו"ט. וכן משמע משעה"כ דרושי פסח.

ל. שו"ע (שם). בא"ח (שם) כף החיים (שם ס"ק קכט) וכתב הגאון חיד"א שלא ידבר שום שיחת חולין משהתחיל הקידוש עד גמר ההלל כי הכל יחוד גמור ואין להפסיק ביניהם, וכן כתב השל"ה.

לא. שו"ע (שם סעי' ז) וזה כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני לפני הסעודה וכתב כף החיים שם שדוקא לבעה"ב אבל למסובין אין צריך למזוג מיד אלא עד "לפיכך". בא"ח (שם).

שאינן רשאים לאכול עד שיספרו ביציאת מצרים לב, וכשיתחיל לומר "עבדים היינו" מחזירים הקערה למקומה על השולחן ואומרים ההגדה, ותהיה המצה מגולה בשעת אמירת ההגדה, ורק בעת שאוחז הכוס בידו יכסה לב.

ד. גם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, ואם אינה יודעת לקרוא, יכולה לצאת ידי חובה בשמיעה, ואם אינה מבינה לשון הקודש צריך לתרגם לה בשפה המובנת לה לד.

ה. מצות עשה להגיד לבניו ולבנותיו, ולהרחיב הדיבור בספור יציאת מצרים, ואפילו אם אינם יודעים לשאול, ילמדם כפי דעתם, ולפי דעתו של בן-אביו מלמדו, ומי שהרהר את ההגדה בלבו ולא הוציא בשפתיו, אינו יוצא ידי חובתו לה.

ו. אפילו מי שאין לו מצה ומרור, חייב בהגדה מן התורה לו, וראוי לספר במדרשי אגדה בדברים המושכים לבבות השומעים, ועיין בזוהר הקדוש פרשת בא דף מ' עמוד ב' בשבח אותו שמספר ביציאת מצרים, שהקב"ה מזמון כל פמליי של מעלה ואומר להם בואו ותשמעו את הספור והשבח שבני מספרים עתה וכו' י צריך להזהר שלא להפסיק בדיבור באמצע ההגדה ורק אם יש צורך גדול אפשר להפסיק לה.

ז. כשאומר "והיא שעמדה לאבותינו" וכו', יאחז הכוס בידו ויכסה הפת עד מצילנו מידם, ויניח הכוס ויגלה הפת, עד לפיכך שאוחז הכוס בידו ואז יכסה הפת לט.

ח. כשיאמר דם, ואש, ותמרות עשן, נוהגים לשפוך מעט מן הכוס עצמו לתוך כוס שבור, וכן כשאומר עשר מכות ישפוך עשר פעמים ובכל מכה ישפוך מעט, וכן

עיונים והארות

לב. שו"ע (שם סעי' ז), אמנם מר"ן כתב שמסירים את הקערה, אבל הכף החיים (שם ס"ק קמ) הביא בשם הפוסקים שבזמנינו לא נהגו להסיר היות ואין היכר לתינוקות בזה דיודעים שאלו הדברים לא ניתנו על השולחן לצורך אכילה. בא"ח (שם).

לג. שו"ע (שם סעי' ז), והטעם כדי שתהא לפניו בשעת ההגדה כדאמרינן לחם עוני שעונים עליו דברים. כף החיים (שם ס"ק קמט). בא"ח (שם).

לד. שו"ע (סי' תעב סעי' יז), כף החיים (שם ס"ק פח),

והטעם שאף הם היו באותו הנס.

לה. כף החיים (סי' תעג ס"ק קלה וקלט).

לו. חזו"ע (סדר ליל הסדר מגיד הלכה ה).

לז. כף החיים (שם ס"ק קנב).

לח. בן כתב השל"ה, וכתב עוד שאין לומר את ההגדה בהיסבה אלא באימה ובריאה כף החיים (שם ס"ק קנא).

לט. של"ה הקדוש, מ"א (ס"ק כז), כף החיים (שם ס"ק קנה), בא"ח (שם).

כשאומר דצ"ך עד"ש באח"ב, ישפוך עוד שלש שפיכות סך הכל ט"ז פעמים, ויש מחזורים שיש בהם יהי רצון על כל שפיכה, וטוב לאומרו, ולאחר מכן ישפוך את כולו, ואחר כך שוטפין הכוס ומוזגים אותו שנית.^{מ.}

ט. כשאומר "מצה זו", צריך להגביה המצה להראותה למסובין שתתחבב המצוה עליהם, וצריך להגביה המצה העליונה השלימה שלפניו לחיבוב מצוה, וכן כשאומר "מרור זה" יגביה המרור, אבל כאשר אומר "פסח שהיו אבותינו אוכלין", לא יאחז הזרוע בידו אלא יראנו בלבד.^{מא.}

י. כשאומר "לפיכך אנחנו חייבים" נוטל הכוס בידו ומגביהו עד לאחר ברכת אשר גאלנו, ושיתה הכוס השני בהיסבה על צד שמאל, ואם שכח ושיתה בלא היסבה חוזר ושיתה בהיסבה, וקודם שישתה יאמר לשם יחוד וכו'.^{מב.}

רחצה

א. יטול ידיו כדת, ויברך על נטילת ידים, וטוב לומר קודם הנטילה הבקשה המובאת בסידורים.^{מג.}

מוציא מצה

א. יקח המצות שלשתן ביחד, כסדר שהניחן הפרוסה בין השלימות משום לחם משנה ויברך "המוציא" ולאחר הברכה שומט המצה השלישית מידו, ונשארת בידו העליונה

עיונים והארות

ס"ק קסד). הרב מזמור לאסף כתב שאין צריך לשטוף את הכוס אלא אדרבא ימלא אותו וישלים לכוס שני. וכ"כ משנת חסידים (שם אות טז) שהיין הנשאר מהשפיכות אין לזרוקו, אלא אדרבא יוסיף עליו יין אחר סוד גבורות חדשים וכל אחד יעשה כמנהגו בזה.

מא. שו"ע (שם) כף החיים (שם ס"ק קנז). ויש נושקין את המצה כדי לחבב המצוה בעיניהם, בא"ח (שם).

מב. שו"ע (שם), בא"ח (שם).

מג. שו"ע (סי' תעה סעי' א) בא"ח (שם אות לד).

מ. פנ"ח (שער כ"א פ"ו), משנת חסידים (מסכת סדר ליל פסח פרק י"א אות א), שער הפסוקים פרשת וארא. ועיין שם גם הכוונות שלהם. אולם מור"ם כתב שיזרוק מעט מן הכוס באצבעו לרמוז על מה שנאמר אצבע אלהים היא. והעיקר כמו שכתב מהרח"ו בפנ"ח וכו', וכן כתב מהר"י צמח ששמע מחכם אחד בשם המהרח"ו שישפוך מן הכוס וכתב אפשר הטעם לרמוז שהמכות יצאו ממלכות הנקראת כוס של ברכה כנודע מדרושי הרב זלה"ה עכ"ל. כף החיים (שם ס"ק קסג), וכתב המשנת חסידים שצריך לשפוך לתוך כלי שבור, הרומז אל הקלי' הנקרא ארור, כף החיים (שם

עם הפרוסה ויברך "על אכילת מצה" ויבצע מהעליונה ומהפרוסה כזית מזו וכזית מזו, (כל כזית הוא עשרים ותשעה גרם) ^{מ"ז}, ויטבלם במלח שלש פעמים, ויאכלם בהיסבה על צד שמאל, ולכתחילה יכניס שני כזיתות אלו בפיו ביחד, כדי שיאכל משניהם בבת אחת, ואם אינו יכול לאכול כשני כזיתות ביחד יאכל של המוציא תחלה שהיא השלמה העליונה, ואחר כך הפרוסה ^{מ"ח}.

- ב. מכיון שמצוות צריכות כוונה לכן קודם אכילתו יאמר לשם יחוד ויזכיר שהוא מכוין לצאת ידי חובת אכילת מצה, וכן יעשה במרור ^{מ"ט}.
- ג. חייבים להסב על צד שמאל בעת אכילת מצה, ואם לא הסב חייב לחזור ולאכול בהיסבה, אך לא יברך ^{נ"א}.
- ד. צריך ללעוס המצה יפה, ואחר כך לבלוע, ובדיעבד אם בלע מצה בלי שילעס תחילה יצא ^{נ"ב}.
- ה. אסור לאכול עם המצה עוד מאכל אחר ביחד, או לטבלה בחומץ, או במרק, ומי שהוא זקן או חולה וקשה עליו לאכול המצה כמות שהיא, יכול לפורר לו המצה לפירורים דקים ולאכלה ^{נ"ג}.
- ו. כל אדם צריך להשתדל לשלם קודם הפסח דמי המצה שיוצא בה ידי חובתו.
- ז. זמן אכילת מצה ומרור לכתחלה עד חצות הלילה, ובדיעבד אם נתעכב עד אחר חצות, יאכל המצה והמרור בלי ברכת המצוות, ואם עבר הלילה אין להם תשלומין ^{נ"ד}.

עיונים והארות

- מד. מג"א** (סי' תעה ס"ק ב) משנ"ב (שם) כה"ח (שם ס"ק ו) בא"ח (פרי' צו אות לד).
- מה. שו"ע** (שם), והטעם שנוטל שלשתם מפני לחם משנה, והפרוסה על שם לחם עוני, מ"ב (שם ס"ק ב), בא"ח (שם), וצריך להזהר שלא ישהה באכילת הכזית יותר מארבע דקות, ובדיעבד עד שש דקות (חזו"ע). ולענין אכילת ב' הכזיתות יחד עיין בשו"ת חזו"ע (סי' כה).
- מו. ובודאי** שיאמר הלשם יחוד של אכילת מצה קודם הנטילה כדי שלא יהיה הפסק.
- מז. שו"ע** (סי' תעב סעי' ז); שו"ע חזו"ע (סי' מב).
- מח. חזו"ע** (סדר הגדה של פסח - מוציא מצה הלכה ט).
- מט. שו"ת** חזו"ע (סי' לד).
- נ. מחלוקת** במס' פסחים (קכ:). לדעת ר' אלעזר בן עזריה הפסח נאכל עד חצות. ולדעת ר"ע כל הלילה, ואמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לר' אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו, ונחלקו הראשונים הלכה כדבר מ', וע"כ אם עבר

מרור

- א.** בזמן הזה, שאין קרבן פסח, אין מצות מרור מן התורה, אלא שמדברי סופרים חייבים לאכול מרור אף בזמן הזה, זכר למקדש^{יא}.
- ב.** הנשים חייבות באכילת מרור אף על פי שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, לפי שמצה ומרור כתובים ביחד וכשם שחייבות באכילת מצה כך חייבות באכילת מרור וכשם שחייבות באכילת הפסח. ואפילו למי שסובר שאכילת פסח בנשים היא רשות ולא חובה, מכל מקום מודה שבמרור הן חייבות^{יב}.
- ג.** יקח כזית מרור (29 גרם) וישקענו בחרוסת וינער מעט מן החרוסת, משום שצריך לטעום טעם מרור, שהרי הוא זכר לקושי השעבוד שמררו את חייהם בעשיית הטיט שאליו רומזת החרוסת, ויאמר לשם יחוד וכו' ויברך "על אכילת מרור" ויאכלנו בלא הסבה^{יג}.
- ד.** גם הכורך שאנו עושים זכר למקדש, חובתה בכזית מרור^{יד}.
- ה.** זמן אכילת מרור הוא כזמן אכילת פסח ומצה ולכן לכתחילה מצותה עד חצות^{טו}.

עיונים והארות

שהם הדינים הקשים וצריך ללעסם ולמתקם ולטווחנם בשיניים למתק המרירות שבהם לכן בלע מרור לא יצא עד שילעסנו וימתיקם. ולכן בלעיסת המרור יכוין למתק הדינים. כף החיים (שם ס"ק כב). בא"ח (שם).

נד. הרוקח (ס' רפג) טור (ס' תפו) שו"ע הרב (ס' תעה).

נה. לדעת הסוברים שזמן אכילת פסח הוא עד חצות, אף אכילת מרור עד חצות, ולדעת הסוברים (רא"ש פסחים סוף"י לענין מצה) שמן התורה זמן אכילת פסח כל הלילה, אלא שכדי להרחיק את האדם מן העבירה גזרו חכמים עד חצות, אף באכילת מרור לכתחילה מצותה עד חצות (ועי' במ"ח מצוה ו שלא כתב כן).

חצות יאכלנו בלא ברכה, מ"ב (ס' תעז ס"ק ו).

נא. גמ' בפסחים (קכ). שולחן ערוך הרב (ס' תעה).

נב. וכן כשם שחייבות בכל המצוות הנוהגות באותו לילה, לפי שאף הן היו באותו הנס. (טוש"ע ס' תעב, סעי' יד).

נג. שו"ע (ס' תעה סעי' א). וכתב היראים השלם (ס' תד) שהטעם הוא משום שנאמר בו אכילה: על מרורים יאכלהו, ואין אכילה פחותה מכזית. ובשאג"א (ס' ק) כתב שמרור הוקש לפסח ולמצה וכשם שהם בכזית אף מרור כך. והרא"ש בפסחים (פ"י ס' כה) הביא שתקנת חכמים היא לאכול בכזית, לפי שמברכים על אכילת מרור.

וכתב בפע"ח (שער כא פ"ג) סוד המרור גי' מו"ת

- ו. המרור צריך לאכול לכתחילה אחר אכילת מצה^י, ובדיעבד כשאכלו לפני מצה יצא^ט.
- ז. אכילת מרור אינה צריכה הסיבה, לפי שהוא זכר לעבדות^{יב}. ומכל מקום אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי^{יג}.
- ח. המרור הוא עלי החסא ויזהר שיקח רק הקלחים ולא העלים עצמם מפני שמצויים בהם הרבה תולעים וקשה לבודקן, וגם הקלחים צריך לבודקן^{יד}.
- ט. בלע מרור לא יצא, לפי שהתורה הקפידה שיטעום טעם מרירות^{טו}.
- י. מברכים על אכילתו "אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור"^{טז}, אבל "בורא פרי האדמה" אינו מברך, שברכה זו בירך באכילת כרפס ונפטר על ידה^{טז}.

כורך

- א. יקח כזית מצה מן המצה השלישית וכורכו עם כזית מרור, ומטבל בחרוסת ואומר: "זכר למקדש כהלל הזקן" וכו' ואוכלם בהיסבה, ויזהר מאוד שלא ישיח בדבר שאינו מענין הסעודה בין אכילת מצה לאכילת "כורך", ולכן יאכלם בזה אחר זה תכף ומיד בלא עיכוב^{טז}.

עיונים והארות

- נו. רשב"ם פסחים (קיד).
- נז. תוס' (שם ע"ב ד"ה זאת).
- נח. פסחים (קה). ורש"י ורשב"ם שם.
- נט. ב"י (ס' תעה).
- ס. עיין בשו"ע (ס'י תעג סעי' ה) שהזכיר כמה מיני עשבים. אמנם היום התפשט המנהג לאכול חסא, וכמו שאמרו במס' פסחים (דף לט.) א"ר אושעיה מצוה בחזרת ואמר רבא מאי חזרת-חסא, מאי חסא-דחס רחמנא עילון.
- סא. גמ' פסחים (שם). והטעם הוא שנאמר (שמות א, יד) וימררו את חייהם, וכתב הרשב"ם (שם) שהבולע אינו מרגיש את המרירות.
- סב. גמ' בפסחים (קיד): וכן פס' הרמב"ם (פ"ח מהלכות חמץ ומצה ה"ח), וטוש"ע (ס' תעה ס"א).
- סג. גמ' בפסחים (שם) ורש"י ורשב"ם (שם). ועי' כה"ח (ס'י תעג ס"ק קט).
- סד. שו"ע (ס'י תעה סעי' א) וכתב שם מרן הטעם שלא ישיח כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו. ועיין עוד פע"ח (שער כא פ"ג). וטעם הכריכה עם המרור הוא שבמסכת פסחים (דף קטו.) פליגי הלל ורבנן בזמן שבהמ"ק קיים אם היה כורך מצה ומרור ביחד או אוכל כל אחד בפני עצמו ואמרו שם בש"ס עתה שלא נאמר הילכתא לא כמר ולא כמר עושים כמו שניהם מתחלה אוכלים בזה אחר זה, ואח"כ שניהם יחד, וכן פסקו הרמב"ם הרא"ש והטור, כף החיים (שם ס"ק טו.) ולכתחילה צריך לבלוע המצה והמרור ביחד כאשר הם מרוסקים בפיו ואם קשה לו לבלוע שני הזיתים ביחד אזי

שולחן עורך

- א.** יערוך שלחנו ויסעוד ליבו בשמחה ובטוב לבב כיד ה' הטובה עליו, ולא ישבע הרבה כדי שיוכל לאכול אפיקומן בתיאבון^{ס"ה}.
- ב.** הזרוע שנהגו לצלותו ולהניחו בקערה של הסדר, אסור לאכול בליל פסח^{סו}, אמנם יאכל ביצה, וקודם שיאכלנה יאמר "זכר לקרבן חגיגה"^{סז} ובתוך הסעודה ישורר ויזמר בקול נעים וטוב ללמוד לשונות הזוהר הקדוש המובאים במחזורים בתוך הסעודה.

צפון

א. אחר שגמר סעודתו יאכל בשמחה את האפיקומן השמור בתוך המפה, וקודם שיאכלנו יאמר "זכר לקרבן פסח הנאכל על השבע", ויאכל ממנו שני כזיתות למצוה מן המובחר, שהם כזית אחד זכר לפסח, וכזית אחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח ויאכלנו "בהיסבה" ואם קשה לו לאכול שני כזיתות, די לו בכזית אחד זכר "לקרבן פסח" וזה חובה^{ס"ח}.

ב. יאכל האפיקומן לתיאבון, ויזהר שלא ימלא כריסו בשעת האכילה, כדי שלא יהיה שבע הרבה עד שיהיה קץ באכילת האפיקומן, כי אז אינו יוצא ידי

עיונים והארות

שהונחה בקערה לזכר קרבן חגיגה, ויש נוהגין לומר בעת אכילת הביצה זכר לקרבן חגיגה. כף החיים (שם ס"ק כו). חזו"ע (שם הלכה ד).

סח. הנה מר"ן פסק בשו"ע (סי' תעז סעי' א) שלאחר הסעודה יאכל כזית זכר לפסח הנאכל על השובע. אמנם כיון שהסכמת האחרונים לאכול שני כזיתות אחד זכר לפסח, ואחד זכר למצה הנאכלת עמו לכן ראוי לאכול שני כזיתות ומי שקשה לו יעשה כפסק השו"ע, ועיין בא"ח (שם אות לה). וכתב בחזו"ע יכוין זכר לפסח וזכר למצה הנאכלת עימו וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן.

יכול לבלוע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בבת אחת, ואח"כ יחזור ויבלע מעט מזה ומעט מזה בבת אחת עד שיאכל כל השני כזיתים. מג"א (ס"ק ח), כף החיים (שם ס"ק ל), בא"ח (שם).

סח. בא"ח (שם), חזו"ע (סדר ליל הסדר - שולחן עורך הלכה א), ואם ירצה לאכול בהיסבה הרי זה משובח.

סו. ואפי' במקום שנהגו לאכול בליל פסח צלי מודה הוא שבשר שמניחים על השולחן זכר לפסח אין אוכלים אותו בליל פסחים. כף החיים (סי' תעז ס"ק ג).

סז. מור"ם (שם סעי' ב), וטוב לאכול ביצה

חובת אכילת האפיקומן ס"ט.

ג. לא יאכל את האפיקומן בשני מקומות, ואפילו בחדר אחד בשני שולחנות אסור לאכול^ע, אולם אם היו פני המסובין אלו כנגד אלו נחשב כמקום אחד^ד, ויזהר לאכול האפיקומן קודם חצות^ז.

ד. אם שכח ולא אכל את האפיקומן עד שנטל ידיו למים אחרונים, או שאמר הב לך ונברך, יאכל אותו בלא ברכת המוציא, ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון אם עדין לא שתה כוס שלישי יטול ידיו ויברך המוציא, ויאכל האפיקומן^ז, ואם שתה כוס שלישי ואחר כך נזכר, אם אכל בתוך סעודתו מזאת המצה השמורה משעת קצירה שיעור "כזית" סומך על זה, ואם לא אז אפילו לא נזכר אלא עד לאחר ההלל, יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויחזור ויברך על הכוס^ז.

ה. אחר האפיקומן אסור לאכול שום דבר משום דבעינן שיהיה טעם מצה בפיו עד שישן^ז, אמנם מים מותר לשתות, ויש מתירים לשתות קפה, ואפשר לסמוך עליהם לצורך גדול^ז ויש שמשירין ממצה זו של אפיקומן, לשמירה לחיבוב מצוה^ז.

עיונים והארות

ברכה (חז"ע).

עד. שו"ע (סי' תעז סעי' ב), בא"ח (שם), וכתב שם המ"ב (ס"ק ט) אם יודע שלא הסיח דעתו מהנטילה יחזור ויטול בלא ברכה, והביאו כף החיים (ס"ק ח"ו). ובחזו"ע (סדר ליל הסדר - צפון הלכה ט) כתב בשם הב"י והרשב"א שלפי מה שנוהגים לברך ברהמ"ז בכל השנה בלא כוס גם בזה יאכל האפיקומן בלא כוס.

עה. אם טעה ואכל אחר האפיקומן יחזור ויאכל אפיקומן כדי שישאר טעם מצה בפיו. אולם אם ברך ברהמ"ז א"צ לחזור ולאכול (חזו"ע).

עו. שו"ע (סי' תעז סעי' א), בא"ח (שם), וזה ששנינו במשנה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והביא הרב כף החיים (שם ס"ק ב) אפיקומן הוא

ס"ט. רמ"א (סי' תעז סעי' א). אמנם אם אינו קץ באכילתו אלא שאינו תאב כלל לאכול יצא ידי חובתו. אלא שלא קיים מצוה מן המובחר כף החיים (שם), מ"ב (ס"ק ו).

ע. מג"א (סי' תעז סעי' ב) והטעם לפי שהאפיקומן הוא זכר לפסח ואסור לאכול מן הפסח בשני מקומות ואפילו בבית אחד, וכתב המגן אברהם אפילו בחדר אחד בשני מקומות אסור, כף החיים (שם ס"ק ה-ו).

עא. חזו"ע. (סדר ליל פסח - צפון הלכה ח).

עב. בן איש חי (שם). ובדיעבד יוצא גם אחר חצות (חזו"ע).

עג. ואם אינו אוכל אלא כזית אחד יטול בלי

ברך

- א.** יטול ידיו למים אחרונים, ויברך ברכת המזון על הכוס וקודם שיברך יאמר למנצח בנגינות וכו' ואחר כך יאמר לשם יחוד וכו' וטוב שיחזר אחר זימון, וכל המסובים יאחזו הכוס בידם בעת ברכת המזון, וצריך שיזהר שלא יסב בעת ברכת המזון ע"י.
- ב.** צריך להזהר לומר בברכת המזון "יעלה ויבא" ואם טעה ולא אמרו ונזכר לאחר שאמר ברכת הטוב והמטיב צריך לחזור לראש ברכת המזון ע"י. ואם נזכר בין בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב יאמר שם בא"י אלהינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות הזה את יו"ט מקרא קודש הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים. וכן אם התחיל בא"י של הטוב והמטיב יסיים אשר נתן.
- ג.** לאחר שסיים ברכת המזון, יאמר כוס ישועות אשא וכו', ויברך בורא פרי הגפן, ויכוין לפטור כוס רביעי, וישתה הכוס בהיסבה פ.

הלל

- א.** ימזגו לו כוס רביעי, ויקרא עליו את ההלל בשמחה גדולה, ומתחיל "שפוך חמתך אל הגויים" וחותם בהלל בברכת יהללוך, והחתימה ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות פ.

עיונים והארות

קבלנו שזה סגולה להולכי דרכים, או לאדם שנמצא בבית האסורים.

עח. שו"ע (סי' תעט סעי' א) ומצוה גדולה לחזר אחר זימון כדי שיהיו שלשה גם בשעת קריאת ההלל. ובפרט בלילה קדושה זו, יהיו עניים אוכלי שולחנו לקיים מה שאמר כל דכיפין ייתי ויכול וכו', כף החיים (שם ס"ק יב).

ובן צריך ליזהר שלא ישתה יין בין כוס שלישי לכוס רביעי.

עט. שו"ע (סי' קפח סעי' ו).

פ. שו"ע (סי' תעט סעי' א).

פא. שו"ע (סי' תפ סעי' א), ויאמר ההלל בקול נעים, ואיתא במדרש שיר השירים "השמיעני את

שתי תיבות אפיקו מני, ופירושו אין פותחין פיהם אחר אכילת הפסח לומר אפיקו (תוציאו ותביאו) לנו מיני מתיקה כגון פירות לאכול אחריו.

והרב בא"ח הביא פירוש בשם אביו זלה"ה לפי הסוד וז"ל, אפיקו מ"ן ר"ת מיין נוקבין העולים מן מצות אכילת מצה ואכילה זו היא מצוה אחרונה.

עז. כף החיים (סימן תעו ס"ק ו), הגדת חיים לראש להגאון ר' חיים פלאג"י, והוא סגולה להנצל מגנבים ולהבריה הקליפות ממנו היות ותרגום של מצה ומריבה "מצותא", או יניח בביתו במקום מוצנע קיצור השל"ה, ובספר דרך ישרה כתב סגולה להשתיק הים מזעפו שישליך לארבע רוחות הספינה מכזית מצה של אפיקומן. ואנחנו

- ב. ישתה הכוס בהיסבה, ואם לא הסב יחזור וישתה בהיסבה. אם נשאר בכוס מעט יין ישתה בלי ברכת בפה"ג ואם לאו יחזור ויברך על כוס אחר ויסמוך על השו"ע שפסק לברך, ומי שרוצה לחוש לחולקים יברך בפה"ג בהירהור הלב²⁰.
- ג. יזהר שישתה רביעית שלם בכוס שלישי או בכוס רביעי כדי שיברך ברכה אחרונה בשופי בלי שום ספק²¹.

נרצה

- א. אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני ה' יתברך, וצריך לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה, ויש נוהגים להשאיר ערים כל הלילה ומספרים ביציאת מצרים²².
- ב. יש נוהגים לומר לאחר הסדר "שיר השירים" ויש בזה טעם לפי הסוד²³, ולאחר הסדר יאמר היה רצון המסודר באיזה מחזורים²⁴.
- ג. צריך לומר קריאת שמע על המטה עם הפסוקים הנוהגים בכל לילה כסדר רבינו האר"י ז"ל, ואם הוא ניעור עד אחר חצות יאמר אותה מעט קודם חצות²⁵, ויש נוהגים להיות נעורים עד לאחר חצות כדי לשבח לה' יתברך בנקודת חצות בזאת הלילה זכר ליציאת מצרים, כמו שכתב בזוהר הקדוש פרשת בהעלותך דף קמ"ט ע"א, ואחר חצות יאמר ברכות השחר חוץ מברכות התורה, ואחר כך יקרא "פתח

עיונים והארות

שיש בו עשר אותיות והוא בחי' חכמה וכל סדר ליל פסח הוא בבחי' חכמה, בא"ח (שם).

פה. של"ה, ועיין בזוה"ק פי תרומה (דף קמד ע"א) שכתב על שיר השירים דאיהו כללא דכל אורייתא, כללא דכל עובדא דבראשית, כללא דגלותא במצרים וכדי נפקו ישראל ממצרים וכו'. ויש נוהגים לומר אחר שיר השירים פיוט חד גדיא שהוא מדבר בענין גאולת מצרים ושאר גלויות וגאולה אחרונה. כף החיים (סי' תפ ס"ק יב).

פו. בסידור הרש"ש מופיע י"ר זה ואנו העתקנו אותו בהגדה.

פז. בא"ח (שם אות לה), כף החיים (סי' תפא ס"ק ג).

קולך" זו קריאת הלל בנועם, והיינו דאיתמר בזוה"ק פ' בהעלותך (דף קמט ע"א) וישראל מזמרי ואמרין הילולא בקול רם, יעו"ש כף החיים (שם ס"ק ג).

פב. חזו"ע (סדר ליל פסח - הלל הלכה ח).

פג. חזו"ע (שם הלכה ח), ויש נוהגים למזוג כוס חמישי וקורין אותו כוס של אליהו הנביא ז"ל, לרמוז שאנו מאמינים שכשם שגאלנו הקב"ה ממצרים הוא יגאלנו עוד וישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב לבשרנו אמן.

פד. שו"ע (סי' תפא סע"ב), וכתב כף החיים (שם ס"ק ז) שטוב לקרוא עשרה פרקים של מסכת פסחים ולכוין בהם כנגד שם ע"ב יוד הי ויו הי

אליהו" ויעסוק בדברי תורה, ושירות ותשבחות ואחר כך ישן פ"ה.

שחרית חול המועד

- א.** בימי חוה"מ ויו"ט אחרון אומרים הלל בדילוג ובלא ברכה תחלה וסוף. וטעם הדבר שבסוכות גומרים את ההלל בכל יום, משום שבסוכות כל יום חלוק מיום קודם בקרבנותיו, משא"כ בפסח שבכל יום קרבנותיו שוים ליום הקודם. א. ועוד משום דביום שביעי של פסח טבעו המצרים, וכתוב בנפול אויבך אל תשמח, וכמו שאמר להם הקב"ה למלאכים: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, וכיון שביו"ט אחרון אין גומרים ההלל, גם בחוה"מ אין גומרים, שלא יאמרו שימי חוה"מ עדיפים מיו"ט, ויבואו לזלזל ביו"ט. ג. ועוד, שבפסח אין חיוב מצה רק ביו"ט ראשון, משא"כ בסוכות חייבים בסוכה ולולב כל הימים. ג.
- ב.** אחר ההלל אומרים קדיש תתקבל^ד, ואח"כ פותחין ההיכל להוצאת ס"ת, ובימי חוה"מ אין נוהגים לומר בריך שמייה אפי' שיש בו מוסף. ה.

עיונים והארות

פסח כמו בסוכות, לפי שעדיין לא נתקשרו קשר שלם באמונה העליונה בכלל כמו שנתקשרו אחר כך, כי בשני ימים ראשונים שלום בכל, ושלש מעלות הרובצים על הבאר בחיבור אחד. אבל בשאר הימים לא זכו עדיין ישראל להשתלם בהם, כי עדיין לא ניתנה תורה המחברת ביניהם, ולפיכך אין גומרים בהם את ההלל. אבל בימי החג, שכבר זכו ישראל לקבל התורה, כל הימים העליונים שהם על ישראל לעין כל, בסוד שבעה ענני כבוד, והכל בחיבור שלם, לפיכך גומרים את ההלל.

ד. לבוש. כה"ח (סי' תצ ס"ק יט).

ה. כן הוא המנהג מזמן מו"ר המקובל האלקי ראש הישיבה כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל. עי' ברב פעלים (ח"ג סוד ישרים סח) שהביא מדברי מרן החיד"א שאין אומרים אותו אלא בשבת,

פח. כף החיים (שם ס"ק יא).

א. בגמ' בערכין (י.) איתא לגבי אמירת הלל "מאי שנא בחג [הסוכות] דאמרינן כל יומא, ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומא? דחג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן. שו"ע (סי' תצ סעי' ד).

ב. ב"י (שם).

ג. כל בו (סי' נב).

והשל"ה (מסכת פסחים, מצה שמורה קנו) כתב, שאף שנכנסו ישראל לקדושה בחג הפסח, עדיין לא נתקשרו לגמרי בקדושה עד אחר שספרו ימי הספירות, שהם כאשה הסופרת ימי ליבון, ואחר כך היה הזיווג והתקשרות, דהיינו קבלת התורה, כמו שכתב הזוהר (ח"ב קפב, ב) שטמעם זה אין גומרים ההלל בכל שבעת ימי